

Alex de Jong: Nederländska Socialistpartiet – från sekt till massparti

[Ur International Viewpoint, 8 oktober 2014. Alex de Jong är redaktör för Grenzeloos, organ för Fjärde internationalens nederländska sektion. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

I många länder i väst domineras yttersta vänstern fortfarande av grupper som har sina rötter i 1960-talets radikaliserings. De flesta blev aldrig mer än propagandagrupper med några få hundra medlemmar. Socialistpartiet (SP) i Nederländerna är ett undantag. Det som började som bara ytterligare en vänsterutbrytning utvecklades till ett massparti som verkar kunna bli landets största kraft till vänster om mitten. Det nederländska Socialistpartiet gick från en kraft i periferin till nationell utmanare. Men förlorade sin själ på vägen.

Kommunalvalen i maj 2014 innebar en dramatisk förändring av politiken i den nederländska huvudstaden Amsterdam: för första gången sedan sitt grundande 1946 kom inte det socialdemokratiska Arbetarpartiet (PvdA) med i kommunens ledning. Istället bildade två högerpartier en koalition med SP. Hittills har Socialistpartiets försök att gå om PvdA nationellt misslyckats, men det ligger tätt efter de mer etablerade partierna.

Utvecklingen är häpnadsväckande, i synnerhet som den nederländska vänstern historiskt har varit svag. Industriarbetarklassen, som ofta varit ryggraden i vänsterpartier i Europa, var relativt liten i Nederländerna. Och arbetarna var sedan länge splittrade i protestanter och katoliker. Stora delar av den missgynnade katolska arbetarklassen var fram till början av 1960-talet organiserad längs religiösa linjer. De sociala rörelserna är fortfarande svaga. Trots det har SP vuxit till att bli det tredje största partiet i landet.

SP har sitt ursprung i en liten prokinesisk utbrytning ur det nederländska kommunistpartiet 1965. Denna grupp hade sin bas i hamnstaden Rotterdam där den var en av många små vänstergrupper. Men maoisterna lyckades få ett stöd under radikaliseringsen på 1960-talet, speciellt i delar av landets södra katolska delar när religiösa organisationer föll sönder där. I dessa delar av landet hade SP inte särskilt mycket konkurrens från större vänsterorganisationer.

Medan många vänstergrupper var aktiva i fackföreningarna höll sig SP borta från dem. En annan prioritering för många vänstergrupper var nationella kampanjer, men även här hade SP en annan inriktning. Det riktade istället in sig på lokala kampanjer i kommunerna. Dessa kampanjer var ett viktigt sätt för partiet att bli erkänt och skapa en första bas och stöd.

Trogen den maoistiska parollen ”tjåna folket” organiserade SP medicinskt och juridiskt stöd till folk i nöd. På många ställen samordnar SP:s lokala grenar fortfarande hjälp till folk som har strider med sin hyresvärd eller behöver hjälp att söka socialbidrag. Denna taktik var framgångsrik för att bygga upp ett lokalt stöd i många städer.

Men det blev också motgångar. Partiets officiella ”marxist-leninistiska” ideologi var ingen hjälp för SP:s dagliga arbete kring lokala frågor som trafiksäkerhet, nedsmutsning av marken eller bostäder. Partiet var åtskilt från den internationella utvecklingen – dess förälskelse med Kina svalnade i början av 1970-talet – och det samarbetade sällan med andra strömningar.

Det lokala stödet omvandlades inte automatiskt till framgångar på nationell nivå. Många människor som sympatiserade med partiets arbete, och även hängivna aktivister, upplevde inte att SP kunde företräda dem på nationell nivå. Sedan slutet av 1970-talet har partiet utan framgång deltagit i parlamentsvalen och fick ofta färre röster i dessa val än det totala antalet lokala röster.

Brytning med gamla idéer

Men i slutet av 1980-talet påverkades även SP av den radikala vänsterns världsomfattande kris. För att undvika en stagnation drev en grupp partiledare igenom en omorganisering för att rikta in sig på att äntligen göra ett genombrott nationellt. Både den sittande ordföranden och de sista hänvisningarna till maoismen sköts åt sidan.

Det ”gamla” SP var en kaderorganisation med höga krav på aktivisterna, men nu kunde alla som betalade medlemsavgift vara medlemmar. Från cirka 750 medlemmar i början av 1980-talet växte partiet till 15.000 1992. SP blev också mer aktivt i nationella kampanjer och mer villigt att samarbeta med andra vänstergrupper. 1988 skrev partiet ett nytt program där det sänkades hänvisningar till revolutionen eller att störta staten och några år senare strök det beskrivningen av sig själv som marxistiskt.

Den nya ledningen bestod till största delen av människor som redan var framstående medlemmar och många av dem spelar fortfarande en central roll i partiet. Den viktigaste av dem är Jan Marijnissen. 1975 blev han rådgivare åt SP i Oss, en liten industristad i det katolska syd, och 1988 blev han partiets ordförande, en ställning som han fortfarande innehar. Mellan 1994 och 2008 var han också ordförande för partiets riksdagsgrupp. Tankar som senare skulle bli en del av SP:s programmatiska dokument kan hittas nästan ordagrant i hans böcker.

Sista kvarvarande vänstern?

Under tiden förändrades den nederländska politiken. Under 1980-talet förlorade alla partier till vänster om Arbetarpartiet sina platser i parlamentet. Högern gick på offensiven medan ekonomin drabbades av en lågkonjunktur. Många samlades bakom Arbetarpartiet och hoppades att det skulle bli starkt nog att stoppa angreppen. Dessa förhoppningar uppfylldes inte.

Efter att ha återfått regeringsmakten 1989 började socialdemokraterna genomföra åtstramningsåtgärder. Arbetarpartiet satt vid makten under hela 1990-talet och antog ”tredje vägens” nyliberala politik. De hjälpte till att privatisera offentliga företag som järnvägarna och posten, skar ner på den sociala och avreglerade bostads- och arbetsmarknaden. PvdA:s medlemsantal sjönk snabbt: mellan 1989 och 1994 lämnade mer än en fjärdedel av medlemmarna.

Vänstern befann sig i kris. På 1980-talet hade fackföreningarna gått med på att hålla tillbaka lönerna och de hade förlorat i trovärdighet. På tio år sjönk andelen arbetare som var fackligt anslutna från mer än 35% till mindre än 25%.

1980-talet upplevde förvisso stora samhällsmobiliseringar men ingen av dessa rörelser vann klara segrar. Efter 1990 gick det gamla kommunistpartiet och flera andra vänstergrupper ihop i GroenLinks (Gröna vänstern), en bildning som snabbt riktade in sig på högutbildade yrkesmän. Efter yttersta vänsterns upplösning och Arbetarpartiets nyliberala sväng blev SP nästan automatiskt den enda oppositionen till vänster.

SP drog till sig delar av den gamla vänstern. Besvikna väljare från Arbetarpartiet anslöt sig till det ”nya” SP, liksom gamla kommunister och andra vänstermänniskor som inte var nöjda med GroenLinks’ utveckling. Bland de nya medlemmarna fanns aktivister med värdefulla erfarenheter – exempelvis av nationella valkampanjer.

Med Arbetarpartiet vid regeringsmakten och bara GroenLinks att konkurrera med till vänster blev valet 1994 en värdefull möjlighet för SP. Det tredubblade sin röstsiffra och fick 1,32% av rösterna. I det nederländska valsystemet räckte det till två av parlamentets 150 platser.

SP:s första två parlamentariker, varav den ena var Jan Marijnissen, blev framträdande vänsterröster. Partiet växte snabbt. 1998 fick det fem platser, 2002 nio och 2003 återigen nio – och blev denna

gång största parti till vänster om Arbetarpartiet. Mellan 2007 och 2010 var medlemsantalet som störst omkring 50.000 och sjönk efter det något och stabiliserades på 45.000. Omkring 10% av dessa arbetar regelbundet frivilligt för partiet.

Ännu en omorientering

2006 fick SP sitt största antal riksdagsplatser, 25. (Det antalet är nu 15.) När man tittar tillbaka är perioden mellan 1999, då det antog sitt nuvarande program *Heel de Mens* ("Hela människan"), och 2006 jämförbara med slutet av 1980-talet och början av 1990-talet som en period av djupgående förändringar av partiet. I sitt program från 1999 övergav SP sina tidigare tvivel på parlamentets demokratiska livskraft, och slog istället fast att det var "det viktigaste sättet att ge en röst åt och tillämpa befolkningens vilja."

Dess socialism genomgick också en förvandling. Partiet betraktade sig inte längre som marxistiskt, men i dess program kunde man fortfarande hitta den marxistiska tanken att socialism innebär en demokratisk kontroll över produktionsmedlen. Men med *Heel de Mens* antog SP en etisk socialism, som det sammanfattar som "mänsklig värdighet, jämlikhet mellan människor och solidaritet mellan människor". Drivkraften bakom deras försök att uppnå dessa ideal är "moralisk indignation".

Enligt SP:s ledare och veteran Tiny Kox "var vi alla lite galna på 1970-talet". Men det tidiga SP var en särskilt osannolik kandidat att få ett genombrott. Dess ideologiska pragmatism och moraliska appeller har lyckats göra det stort och har givit det representanter, men det finns också en ökande oro över partiets utveckling.

SP försöker organisera sig kring frågor där folks erfarenheter krockar med den dominerande tanken att Nederländerna är ett samhälle där ärlighet, jämlikhet, demokrati och rättvisa värderas högt. Tag till exempel deras kampanjer för att försvara, sjukvården, äldreomsorgen, eller, fram till 2012, behålla pensionsåldern 65 år. SP använder ofta ord som "moral" och "civilisation" för att motivera sina krav. Istället för att vinna över folk till nya tankar utnyttjar denna strategi accepterade värderingar för att samla stöd.

Dess tidigare "marxism-leninism" hade föga att göra med SP:s praktik. SP:s programmatiska uttalanden talade i svepande ordalag om att nationalisera storföretag och viktiga resurser, och beskrev diffust en regeringspolitik som skulle garantera arbete och bostäder åt alla. Dokumenten diskuterade inte hur partiets lokala arbete skulle bli en språngbräda till sådana förändringar. Det tidiga SP:s teori var till stor del retorisk, ibland med undergångsteman, såsom dess program från 1974 som förkunnade att kapitalismen "hotade det nederländska folkets existens".

Men SP:s nuvarande etiska socialism ger konsekvenser för dess dagliga praktik. Genom att använda moraliska argument försöker partiet vädja till alla, och antyder att motivet att stöda SP inte är klass-intressen eller strävan efter frigörelse utan moral. SP:s relativt svaga teoretiska ramar och analys betraktas ofta som en rest av dess tidigare arbetarromantik, men det har också en annan källa: för ett parti som anser sig vara motiverat av "moralisk indignation" spelar teori och analys en underordnad roll.

Denna strategi innebär att SP har få erfarenheter av att rekrytera personer på grundval av teorier eller under ideologisk kamp där olika uppfattningar om världen drabbar samman. Detta undvikande av ideologisk kamp har lett till att SP fått svårigheter under sin tävlan med PvdA. Det nyliberala tänkandet är djupt rotat i Nederländerna, och samma antagande om "sunt förnuft" som SP väddar till kan förhindra väljare från att acceptera att SP:s fiendskap mot nyliberalismen är ett trovärdigt alternativ.

Gång efter annan säger många i opinionsundersökningarna innan valen att de planerar att rösta på SP, men röstar till sist på PvdA, en mer "trovärdig" regeringskraft. För att vara ett så stort parti har

SP svagt inflytande i media och bland offentliga intellektuella, speciellt i förhållande till PvdA. Det betyder att PvdA ofta kan utmåla SP som oansvariga radikaler som inte har någon lösning att erbjuda. Många människor håller moraliskt med SP men är ändå inte övertygade om att deras förslag är genomförbara. Det var särskilt tydligt under upptakten till valen 2012: på några få veckor minskade stödet till SP i opinionsmätningarna från 35 platser till 15, samtidigt som PvdA ökade från 30 till 38.

SP försöker vinna över väljare som har övergivits av de andra partierna, som anhängare till den tidigare yttersta vänstern och socialdemokrater som inte är nöjda med PvdA:s nyliberala linje. Under det senaste decenniet har partiet också försökt vinna över folk som är upprörda över Kristdemokraternas högervändning. Denna inriktning och prioriteringen av parlamentet innebär att SP koncentrerar sig på kampanjer som är garanterade ett masstöd.

En ledande SP-medlem, Ronald van Raak, sammanfattade SP:s taktik gentemot sociala mobiliseringar genom att säga att aktioner är ”ett viktigt tillägg till representationen i kommunfullmäktige och parlament.” Det som avgör om partiet kommer att delta i en demonstration eller kampanj är hur mycket man förväntas synas och vad medias svar är. SP spelade till exempel en viktig roll under protesterna mot invasionen av Irak 2003. Men när intresset för Irak minskade efter invasionen drog SP tillbaka sitt engagemang.

SP undviker frågor som det förväntar sig inte kommer att få masstöd så snabbt eller som skulle vara kontroversiell bland sina egna anhängare. Den viktigaste av dessa är antirasismen. Sedan millennieskiftet har rasistiska och speciellt islamofoba uppfattningar blivit uppenbara i Nederländerna och de spelar en viktig roll i den politiska debatten. Men SP håller sig borta från antirasistiska initiativ. Det verkar anse att rasismen bara är en sidoeffekt av samhällsekonomiska umbäranden.

Under drygt ett decennium har SP placerat sig i Arbetarpartiets tradition innan dess nyliberala vändning. SP försöker nu erövra PvdA:s ställning som största vänsterparti och placera sig som en del av en framtida härskande koalition. Efter valet 2006 vägrade PvdA ta med SP som koalitionspartner i regeringen. Men det lyckades lägga ansvaret för detta på SP, som det framställde som stelbent och orealistiskt. Dessa erfarenheter gnagde i hjärtat på SP, som sedan dess har försökt visa att det kan bli ett regeringsparti.

SP:s val att gå i koalition med högern i ledningen för flera städer och på regional nivå är en del av detta. Genom att sitta med i kommunala ledningar hoppas partiet kunna visa att det är användbart som framtida nationell koalitionspartner och övertyga väljare om sin legitimitet. Det anser att det kommer att bli oundvikligt att behöva vara med om att tillämpa åtstrammningsåtgärder.

Sedan 2006 har SP också övergivit ett antal krav som upplevdes som ”alltför radikala” och hindrade det från att accepteras i en koalitionsregering, såsom att lämna NATO, avskaffa monarkin eller gå mot att höja pensionsåldern till 67. Med få undantag undvek partiet också protesterna mot de senaste israeliska angreppen på Gaza – en del av att det undviker allt som är alltför radikalt eller kontroversiellt.

I augusti lämnade SP:s tidigare senator och feministikonen Anja Meulenbelt partiet, besviken över dess bristande intresse för antirasism och internationell solidaritet. Hon varnade för att SP riskerade att gå i samma fälla som ”det andra partiet” som övergav sina ideologiska principer för att ta en genväg till makten. Varje dag som SP prioriterar sin dröm om att delta i regeringen högre än en stridbar organisering liknar det alltmer PvdA.